

VRADS HERRED m.v. 1 : 240.000. Udsnit af Videnskabernes selskabs kort over Lundenæs o.a. amter samt Havreballegård m.fl. amter, reduceret, sammensat og tegnet henholdsvis 1803 af P. Harboe og 1878 af O. Warberg, stukket af N. Angelo 1789 og 1806. Reproduceret med tilladelse fra Geodætisk Institut.

Herredet, hvis areal 1960 opgives til 51.502 ha, er nævnt i kong Valdemars jordebog. Det udgør det vestligste område i Århus stift og er landskabeligt karakteriseret ved den jyske højderyg, som går lige igennem og danner grænse mellem to særdeles forskellige terrænformer og jordbundsforhold. Øst for det af isen dannede skel er der bakker og dale og agerland, vestfor åbner sig den brede slette, hvor sandflugt, skovdød og fremrykkende lyng er velbevindt i slutningen af 1500'erne og op i det følgende århundrede. Da den ældste folketælling afholdtes (1787), boede der i det vidtstrakte herred knap 3000 personer.

Historisk er det system af færdselsårer, der sammenfattes i betegnelsen alvejen eller hærvejen, og som følger højderyggens vandskel, kantet af mange gravhøje, en faktor, hvis indflydelse anes i forskellige, generelle sammenhænge, men hvis indvirkning kun vanskeligt lader sig eftervise i konkrete tilfælde. Dog tager man næppe fejl ved at sætte vejen i forbindelse med den store kirke i Nørre Snede. Trafikken søgte her op over den brede bakke, når hvis top ærkeenglens kirke blev bygget. Sygdomme og soldater har fulgt ruten og sat sig sine spor.

Således anses f.eks. Den sorte død for en afgørende omstændighed bag sognenedlæggelser i herredets nordlige del, og fra samme område og videre i Tyrsting herred foreligger der en omfattende og uhyggelig dokumentation for den ødelæggelse og forarmelse, der fulgte i kølvandet af svenskekrigene i 1600rne.

Før reformationen ejedes Silkeborg af biskoppen, og gården var midtpunkt i et forvaltningsdistrikt, der efter 1536 udgjorde et kongeligt len. Forretningsgange i lensadministrationen røber, at bispren i katolsk tid sad inde med større indflydelse i dette yderområde end i distrikterne nærmere Århus. Omstændighederne lader endda formode, at flere kirker, bl.a. Ejstrup og Nørre Snede, ligefrem ejedes af bispestolen.

I perioden efter svenskekrigene, da de fleste indtægter af kirkerne af kongen solgtes til private, etableredes også i Vrads herred relationer mellem en kirke og den nærliggende hovedgård. Tilløb til denne privatisering registreres allerede i første halvdel af 1600rne. De fleste af disse bånd blev dog brudt i sidste halvdel af 1700rne, da også mange kirker faldt i hænderne på gårdslagtere og spekulanter. Som et kuriosum kan anføres, at i kriseårene efter Napoleonskrigene trådte staten et par steder ind og overtog kirken. Før kirkerne i begyndelsen af dette århundrede som regel gik over til det såkaldte selveje, tilhørte mange af dem sognets hartkornsbesiddere. Som noget usædvanligt varede denne ordning ved i Linnerup helt frem til 1969.

Der kendes i herredet 13 middelalderlige landkirker, hvoraf de ni er helt eller delvis bevaret. Alle er ret beskedne bygninger med Ejstrup og Nørre Snede som de mest bemærkelsesværdige. Ligesom det er tilfældet i naboherredet Tyrsting forekommer i mange af kirkerne teglstumper i naturstensmurværket, hvilket må betyde, at deres opførelse har fundet sted omkring år 1200 eller senere. I nyeste tid er der i Vrads herred rejst fire kirker.

Map of the Vrads district around the year 1800.